

ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ МОЛОДІ

*Савенко О. П.,
старший викладач*

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань, що стоять перед сучасним суспільством, яке ввійшло в епоху економіки нових знань, є проблема професійного самовизначення молоді, вибір життєвого шляху. Важливість цієї проблеми обумовлена бурхливим економічним розвитком суспільства, стрімкими змінами в усіх сферах життя суспільства.

Економіка нових знань, що стали головною продуктивною силою, визначальним фактором у розвитку сучасного світу, посилила роль професійного потенціалу суспільства, його значимість. Разом з цим зростає роль професійного потенціалу молоді, що є одним з головних і визначальних елементів професійного потенціалу суспільства як системи. Розвиток професійного потенціалу молоді повинен бути головною метою системи професійної орієнтації. Проблема професійного самовизначення молоді в умовах нової економіки вимагає нових підходів і технологій. Одним з таких підходів є компетентнісний підхід, який найбільш точно відповідає вимогам нової економіки.

Результатом освітньої діяльності повинен стати набір компетенцій, відповідний обраної спеціальності, що дозволяє сучасній людині досягти власної самореалізації. Не менш важливою проблемою є використання компетентнісного підходу в професійному самовизначенні молоді, визначення набору ключових компетенцій для відповідного напрямку підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність компетентнісного підходу полягає у формуванні у молодих людей набору загальних компетенцій, що дозволяють активно включитися в суспільне професійну діяльність.

Висунуті новою економікою вимоги до якостей, здібностей і вмінь, необхідних сучасному фахівцю – такі, як гнучкість, мобільність, відповідальність, здатність до творчості, уміння працювати з інформацією і т.д. – і є безпосередньо набір компетенцій, необхідний для успішної діяльності.

Проблеми компетентнісного підходу в освіті присвячено досить багато публікацій як у вітчизняні, так і в зарубіжній пресі.

Дж.Равен наводить список з 37 ключових компетенцій, дає визначення ключових компетенцій. Компетенція визначається як специфічна здатність ефективного виконання конкурентних дій у предметній області, виділяються і «вищі компетенції», що припускають наявність у людини ініціативи, здатності до організації, готовності до оцінки та аналізу соціальних наслідків своїх дій [3,4].

Радою Європи прийнято визначення п'яти ключових компетенцій, якими «повинні бути оснащені молоді європейці» [12, с. 11]. Це наступні компетенції:

- політичні та соціальні компетенції;
- компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві;
- компетенції, що відносяться до володіння усною і письмовою комунікацією;
- компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства;
- Здатність навчатися протягом життя в якості основи безперервного навчання [12, с.11].

У роботі [10] пропонується в якості робочого документа список ключових компетенцій, зроблений на базі списку компетенцій, отриманого в рамках проекту « Середня освіта в Європі». Цей список складається з блоків: Вивчати; Шукати; Думати; Співпрацювати; Прийматися за справу; Адаптуватися.

У рекомендаціях парламенту та Ради Європи (18 грудня 2006) наводяться Європейські рамкові установки, що містять ключові компетенції для навчання протягом усього життя. У даному документі ключові компетенції визначаються як комбінація знань, навичок і відносин, необхідні всім індивідуумам для особистої реалізації і розвитку, активного громадянства соціальної включеності і зайнятості.

Рамкові установки містять вісім ключових компетенцій:

- Спілкування рідною мовою;
- Спілкування іноземною мовою;
- Математична грамотність і базові компетенції в науці і технології;
- Комп'ютерна грамотність;
- Освоєння навичок навчання;
- Соціальні і громадянські компетенції;
- Почуття новаторства і підприємництва;
- Обізнаність і здатність виражати себе в культурному середовищі.

При цьому ключові компетенції мають однаково важливе значення для успішного життя у суспільстві знань, взаємозалежні і являються основою в освітній діяльності [5].

А.В. Хуторський призводить набір з семи ключових компетенцій, а саме: ціннісно - смислові компетенції, компетенції загальнокультурні, компетенції навчально - пізнавальні, комунікативні компетенції, соціально - трудові компетенції, компетенції особового вдосконалення [9].

Розробники «Стратегії модернізації змісту загальної освіти» (Росія) пропонують розмежування компетенцій за сферами, а саме:

- компетенція у сфері самостійної пізнавальної діяльності;
 - компетенція у сфері цивільно-громадської діяльності;
 - компетенція у сфері соціально-трудової діяльності;
 - компетенція у побутовій сфері;
 - компетенція у сфері культурно-дозвільної діяльності [6].
- І.А. Зимня виділяє 3 групи компетенцій, залежно від того, до чого вони відносяться:
- компетенції, що відносяться до самої людини як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування.
 - компетенції, пов'язані з соціальною взаємодією людини і соціальної сфери;
 - компетенції, що відносяться до діяльності людини.

До складу цих груп входить десять основних компетенцій:

- компетенції здоров'язбереження;
- компетенції ціннісно - смислової орієнтації в світі;
- компетенції інтеграції;

- компетенції громадянськості;
- компетенції самовдосконалення;
- компетенції соціальної взаємодії;
- компетенції у спілкуванні;
- компетенції в пізнавальній діяльності;
- компетенції діяльності;
- компетенції інформаційних технологій. [1]

В аспекті застосування принципу формування ключових компетенцій у професійному самовизначенні молоді були запропоновані набори ключових компетенцій для різних професій. [7]

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є розгляд питань формування ключових компетенцій у процесі професійного самовизначення молоді.

Виклад основного матеріалу. Раніше були запропоновані принципи, на яких повинна базуватися діяльність системи професійної орієнтації [8].

- принцип повноти і системності інформації;
- принцип формування ключових компетенцій;
- принцип безперервності професійної орієнтації;
- принцип особистісно - орієнтованого підходу до професійного самовизначення.

Для реалізації принципу формування ключових компетенцій необхідно розглянути набори компетенцій для різних типів професій. Існують різні класифікації типів професій. Так, І.А. Клімов за ознакою - предмет праці - розділив всі професії на 5 типів, а саме:

- Людина-людина (Л);
- Людина-техніка (Т);
- Людина-природа (П);
- Людина-знакова система (З);
- Людина-художній образ (Х).

Кожен з типів професій поділяється на класи, відділи та групи. [2]

Для класифікації І.А. Клімова пропонується наступний набір компетенцій.

Дж.Л.Голланд запропонував інший підхід до професійного самовизначення. Він визначив шість типів особистості: реалістичний (R), інтелектуальний (дослідницький) (I), артистичний (A), соціальний (S), конвенціональний (звичайний) (C), практичний (діловий) (E). Методика Голланда базується на самостійній активності учня, самоаналізі, в результаті якого учень визначає свій узагальнений особистісний код, а потім з'ясує групу спеціальностей, яка відповідає його власним особливостям, визначає рівень освіти необхідний для оволодіння обраною професією, планує власну професійну кар'єру. [11]

Таблиця 1

"Людина- людина"	<ul style="list-style-type: none"> • комунікативність • взаємспівпраця • вміння домовлятися , залагоджувати розбіжності і конфлікти • здатність відстоювати власну точку зору • вміння працювати в групі • вміння приймати рішення
"Людина -техніка"	<ul style="list-style-type: none"> • вміння користуватися обчислювальними приладами • використовувати нові технології інформації та комунікації • отримувати і обробляти інформацію • відкритість до інформації • вміння приймати рішення • просторове і конкретне мислення • здатність до абстрагування
"Людина -природа "	<ul style="list-style-type: none"> • вміння організувати свою роботу • готовність працювати в несприятливих погодних умовах • готовність працювати на самоті або в групі • передбачення і прогнозування віддалених результатів • наполегливість у досягненні мети
"Людина - знакова система"	<ul style="list-style-type: none"> • здатність збирати, обробляти та аналізувати інформацію • терпіння, посидючість • організованість і спостережливість • схильність до виконання рутинних операцій • вміння приймати нестандартні рішення
"Людина - художній образ"	<ul style="list-style-type: none"> • креативність • образність мислення • здатність до самовдосконалення • вміння оцінювати твори мистецтва і літератури • наполегливість • акуратність

Для класифікації Дж.Голланда пропонується наступний набір компетенцій.

Реалістичні (R)	Тенденції до більш ясного розуміння цінностей і установок по відношенню до конкретної мети Тенденції контролювати свою діяльність Впевненість у собі, самоконтроль Адаптивність, відсутність почуття безпорадності
Інтелектуальні (I)	Готовність і здатність навчатися самостійно Пошук і використання зворотного зв'язку Схильність до роздумів про майбутнє, звичка до абстрагування Самостійність мислення, оригінальність критичне мислення Готовність використовувати нові ідеї та інновації
Артистичні (A)	Залучення емоцій у процес
Соціальні(S)	Здатність до спільної роботи заради досягнення цілей Здатність слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять Здатність вирішувати конфлікти
Ділові (E)	Довіра, здатність спонукати інших людей працювати спільно заради досягнення мети Здатність до суб'єктивної оцінки особистісного потенціалу співробітників Готовність дозволяти іншим людям приймати самостійні рішення
Конвенціональні(C)	Готовність займатися організацією і громадським плануванням

Для впровадження компетентнісного підходу в систему професійної орієнтації молоді необхідно вирішити ряд важливих завдань, таких, як визначення набору компетенцій для кожного напрямку підготовки, розробка методів їх формування і методик діагностики. Зокрема, необхідна розробка компетентнісної моделі для слухачів системи доузівської підготовки.

Пропонується компетентнісна модель слухача, що включає в себе такі групи компетенцій:

Ключові компетенції: це найбільш загальні засоби дій, що дозволяють людині досягати результатів в особистому і професійному житті.

Соціально - особистісні компетенції: включають в себе компетенції, що відносяться до самої людини як до особистості, до соціальної взаємодії людини та соціальної сфери.

Профільні компетенції: включають в себе набір компетенцій, що дозволяють самостійно здобувати ті знання, які будуть необхідні для подальшого навчання за обраною спеціальністю.

У процесі організації професійного самовизначення молоді в системі доузівської підготовки університету на першому етапі проводиться діагностика (методики Клімова або Голланда), визначаються здібності учнів, їхні інтереси та бажання, вибирається відповідний профіль навчання. Аналіз напрямів та спеціальностей, які є в університеті, дозволив виділити наступні напрями профілізації та навчально - профільної підготовки:

1. Суспільно-гуманітарний напрям підготовки.

Профілі: філологічний, гуманітарний, історично-правовий, соціально-політичний, економічний.

2. Природно-математичний напрям підготовки.

Профілі: фізико-математичний, природно-екологічний.

3. Технологічний напрям підготовки.

Профілі: менеджмент, комп'ютерні технології, інформаційно-математичний, електротехнічний, транспортні технології.

Для обраного профілю навчання визначаються ключові та профільні компетенції. Процес організації профільного навчання в системі доузівської підготовки ставить метою забезпечити як загальноосвітню підготовку слухачеві, так і спеціалізовану поглиблену підготовку до майбутньої професії, сформулювати профільну компетентність, що дозволяє адаптуватися майбутньому студенту до подальшого навчання в університеті.

Висновки. Таким чином, запропоновані деякі ключові компетенції для різних типів професій згідно різних класифікацій, які можуть бути покладені в основу проектів професійного самовизначення. Подальші дослідження повинні бути орієнтовані на уточнення і підбір ключових компетенцій для різних типів професій, а також для конкретних професій в конкретних проектах професійного самовизначення, на вибір інтерактивних технологій, спрямованих на розвиток цих компетентностей.

Резюме. В статті розглядається принцип формування ключових компетенцій в професійному самовизначенні молоді. Проведено аналіз літературних даних з проблеми компетентнісного підходу в освіті. Розглянуто набори компетенцій для різних типів професій за різними ознаками. Пропонується компетентнісна модель слухача, що включає в себе кілька груп компетенцій - ключові, соціально-особистісні та профільні. Аналіз напрямів та спеціальностей університету дозволив виділити декілька напрямів профілізації та навчально - профільної підготовки. Для обраного профілю навчання визначаються ключові та профільні компетенції. **Ключові слова:** професійна орієнтація, ключові компетенції, профільні компетенції, соціально-особистісні компетенції, компетентнісний підхід, професійне самовизначення, модель.

Резюме. В статье рассматривается принцип формирования ключевых компетенций в профессиональном самоопределении молодежи. Проведен анализ литературных данных по проблеме компетентностного подхода в образовании. Рассмотрены наборы компетенций для различных типов профессий по различным признакам. Предлагается компетентностная модель слушателя, которая включает в себя несколько групп компетенций - ключевые, социально - личностные и профильные. Анализ направлений обучения и специальностей, существующих в университете, позволил выделить несколько направлений профилизации и учебно-профильной подготовки. Для выбранного профиля обучения определяются ключевые и профильные компетенции. **Ключевые слова:** профессиональная ориентация, ключевые компетенции, профильные компетенции, социально - личностные компетенции, компетентностный подход, профессиональное самоопределение, модель.

Summary. This article deals with the principle of key competences formation in professional self-determination of youth. There has been done the analysis of literature on the problem of competence-based approach in education. Various sets of competences for different types of professions have been suggested. A competence model for students, which includes several groups of competences - key, social - personal and profile competences is proposed. The analysis of fields of training and specialities that exist in the university allowed to identify several areas of profiling and educational - profile training. Relative key competences and profile competences have been identified for the selected training profiles. **Keywords:** professional orientation, key competences, profile competences, social - personal competences, competence-based approach, professional self-determination, model.

Література

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня, №5, 2003.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону. Изд-во «Феникс», 1996
3. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждение, перспективы. Пер.с англ. – М.: Когито-центр, 1999. – 144с.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Пер.с англ. – М.: Когито-центр, 2002. – 396 с.
5. Рекомендации парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006г. о ключевых компетенциях обучения в течение жизни (2006/962/ЕС) / пер. с англ. Р. Синельниковой. – Режим доступа: <http://adukatar.net/klyuchevy-e-kompetentsii-dlya-obucheniya-v-techenie-vsej-zhizni/>
6. Стратегия модернизации содержания общего образования. Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. - М., 2001
7. Харченко Е.И., Савенко О.П. Определение ключевых компетентностей при разработке проектов профессионального самоопределения молодежи. // Управління проектами та розвиток виробництва. Збірник наукових праць. – №3 (8), 2003. – С. 41-46.
8. Харченко Е.И. Проблемы профессиональной ориентации молодёжи в условиях новой экономики. Зб. Наук. пр. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. часть 2. - Луганск. - 2002. - с.272-273.
9. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе.-М.: Педагогическое общество России, 1999.- 320 с.
10. Holland J.L. Occupational Finder. - N.-Y.: Psychological Assessment Resources, Inc., 1994. - 42 p.
11. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe//Report of the Symposium Bern, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC)a//Secondary Education for Europe Strasburg, 1997.